

پیکان سرنوشت ما

با بهره‌گیری از نوشته‌ها و خاطرات احمد خیامی

گردآوری و نگارش: مهدی خیامی

نشرنی

سرشناسه: خیامی، احمد، ۱۳۰۳ - عنوان و نام پدیدآور: پیکان سرنوشت ما؛ با بهره‌گیری از نوشته‌ها و خاطرات احمد خیامی / گردآوری و نگارش مهدی خیامی و ایرایش مهران موسوی. • مشخصات نشر: تهران، نشر نی، ۱۳۹۷ • لویت چاپ: چاپ دوم، ۱۴۰۰ • مشخصات ظاهری: ۲۲۶ ص. • شابک: 8-623-185-964-978 • وضعیت فهرست‌نویسی: ایبا • موضوع: خیامی، احمد، ۱۳۰۳ - خاطرات؛ شرکت ایران خودرو؛ کارفرمایی - ایران - سرگذشتنامه Entrepreneurship - Iran - Biography • شناسه افزوده: خیامی، مهدی، ۱۳۶۱ - گردآورنده. • رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۱۲۱۳ ۹۵/ع ۹۵/ح ۹۵/۱۵ HBB • رده‌بندی دیویی: ۳۳۸/۰۲۰۹۵۵ • شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۷۳۵۶۲

قیمت: ۵۸۰۰۰ تومان

نشرنی

پیکان سرنوشت ما

با بهره‌گیری از نوشته‌ها و خاطرات احمد خیامی

گردآوری و نگارش: مهدی خیامی

ویرایش: مهران موسوی

صفحه‌آرایی: سهیلا یوسفی

چاپ دوم: تهران، ۱۴۰۰، ۱۶۵۰ نسخه

لینوگرافی، باختر • چاپ: غزال • طراحی: غزال

شابک: 8-623-185-964-978

نشانی: تهران، خیابان دکتر فاطمی، خیابان رهی معری، تقاطع خیابان فکوری، شماره ۲۰

کد پستی: ۱۴۱۳۷۱۳۷۱، تلفن دفتر نشر: ۸۸۰۲۱۲۱۴، تلفن واحد فروش: ۸۸۰۰۶۶۵۸-۹، نمابر: ۸۹۷۸۲۴۶۴

www.nashreeny.com • email: info@nashreeny.com • nashreeny

© تمامی حقوق این اثر برای نشرنی محفوظ است. هرگونه استفاده تجاری از این اثر یا تکثیر آن کلاً و جزئاً، به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۱	رابطه با شاه
۱۳	رابطه با کارگران
۱۴	موتاز و تولید داخلی
۱۴	انحلال بنگاه خانوادگی
۱۷	تأسیس فروشگاههای زنجیره‌ای کوروش
۱۹	تولد و خانواده
۲۰	زادگاه ما مشهد
۲۳	نشانی از خانه پدری
۲۴	یاد اسب سفید عساری
۲۸	شهرسازی مدون در مشهد
۲۹	مشهد: شهر درشکه‌ها
۳۳	جوانی پررنج و پرشور
۳۴	تشکیل کانون نشر حقایق اسلامی
۳۷	پدر، اهل کار و عمل
۳۹	طعم تلخ شکست

- ۴۶ ..... تبعیض و زورگویی انگلیسی‌ها
- ۴۸ ..... بازگشت به مشهد و سختی معیشت
- ۵۱ ..... نخستین شراکت دو برادر
- ۵۴ ..... محمود، برادری کاری و سخت‌کوش
- ۵۷ ..... احمد سیاسی می‌شود
- ۵۹ ..... دیدار با مصدق
- ۶۰ ..... نمایندگی مرسدس بنز مشهد
- ۶۱ ..... شبی در بارگاه علی^(ع)
- ۷۲ ..... سفر به اروپا
- ۷۵ ..... دفتری در خیابان اکباتان
- ۸۳ ..... نخستین قدم‌ها برای صنعتی‌شدن ایران
- ۹۲ ..... در زندان موقت شهرستانی
- ۹۶ ..... کارگران لاین و مستعد ایرانی
- ۹۹ ..... بازدید شاه از ایران ناسیونال
- ۱۰۵ ..... افتتاح نمایشگاه خیابان اکباتان
- ۱۱۱ ..... حضور در نمایشگاه صنعتی شیراز
- ۱۱۵ ..... ساخت اتومبیل‌های سواری
- ۱۲۰ ..... دیدار با لرد روتس
- ۱۲۶ ..... پایه‌های بنای پیکان ریخته می‌شود
- ۱۲۷ ..... کمبود پول نقد
- ۱۲۹ ..... هزینه‌های ثابت
- ۱۳۲ ..... ساخت کارخانه تولید سواری
- ۱۳۷ ..... پیکان متولد می‌شود
- ۱۴۴ ..... زندگی بهتر برای کارگران
- ۱۴۶ ..... جشن پیکان
- ۱۴۷ ..... پیکان و شایعات ناروا
- ۱۵۰ ..... پیکان پول پخش می‌کند

مقدمه

کتاب پیکان سرنوشت ما که براساس نوشته‌ها و خاطرات احمد خیامی، از بنیانگذاران شرکت کارخانجات ایران ناسیونال و فروشگاه‌های زنجیره‌ای کوروش، نوشته شده است، از جهات بسیاری خواندنی و بالرزش است. از جمله، نخست این‌که بسیاری از روایت‌های این کتاب، به طور کلی، دربردارندهٔ درس و آموزه‌های فراوانی برای علاقه‌مندان به کارآفرینی بومی است. دوم این‌که روایت‌کننده برخی اصول مهم اخلاق تجاری و رفتار صنعتی و همچنین به‌گونگی رعایت آن‌ها را توضیح داده است. سپس این‌که روایت‌کننده موارد تجربی زیادی را در خصوص توسعهٔ صنعت سنگین خودروسازی و نیز نظام توزیع و فروش در فروشگاه‌های زنجیره‌ای کوروش، رابطه با شاه، سازماندهی و مدیریت در راه توسعهٔ شرکت و از همه مهم‌تر مشکلات روابط خانوادگی و تأثیر آن را در شرکت ایران ناسیونال تشریح کرده است که همگی برای آزمون نظریات مختلف به کار جامعه‌شناسان و اقتصاددانان خواهد آمد. به‌علاوه، از لابه‌لای این روایت‌ها، سیاست‌گذاران اقتصادی بهتر می‌توانند مشکلات یک کارفرمای صنعتی را بفهمند. اما، بیش از این‌ها، ارزش معرفت‌شناسی و روش‌شناسی خاص نیز دارد.

از آن‌جایی که هنوز در میان برخی نخبگان جامعه به‌ویژه نخبگان اقتصادی اهمیت ثبت و انتشار همگانی تجربه‌های مهم زندگی اقتصادی جدی تلقی نمی‌شود، انتشار هرچه بیشتر روایات صنعتگران غیر از این‌که نوگرایی روایت‌کننده را نشان می‌دهد، به

توسعه این روند کمک خواهد کرد. یکی از دلایلی که نخبگان اقتصادی کمتر تمایلی به ثبت روایت زندگی و تجربیاتشان دارند از این مسئله اخلاقی ناشی می‌شود که انتشار هر خاطره‌ای نوعی خودستایی و قهرمان‌سازی محسوب می‌شود. در این کتاب نیز احمد خیامی در بسیاری از موارد تأکید می‌کند که قصدش از روایت زندگی‌اش خودستایی و قهرمان‌سازی نیست. این میزان تمایل به ثبت روایت زندگی در میان کارآفرینان عصر پهلوی بعد از ترک ایران و جهان‌وطنی‌شدن اجباری، بیشتر از سایرین هم بوده است. به همین جهت نیز تنها به تعداد انگشت‌شماری روایت صنعتگران بر خورده می‌کنیم که فراوانی آن در مقایسه با نخبگان فرهنگی و سیاسی اعم از روشنفکران و سیاستمداران و حتی علما و روحانیون نیز ناچیز است.^۱ اولین آسیب این دیدگاه به مطالعات شرح زندگی کارآفرینان است که باید با زندگی‌پژوهی جبران شود. هر چند گسترش انجام این نوع تحقیقات نیز به تمایل کارآفرینان به روایت زندگی حرفه‌ای‌شان برمی‌گردد.

احمد خیامی در حقیقت یکی از بنیانگذاران شرکت صنعتی خودروسازی ایران‌ناسیونال بود که خودرویی به نام پیکان تولید می‌کرد که در حافظه تاریخی ایرانیان به‌خوبی ثبت شده است. احمد خیامی و برادرش محمود، این کارخانه را تأسیس کردند. کارخانجات صنعتی ایران‌ناسیونال در سال ۱۳۴۱ شمسی با سرمایه یکصد میلیون ریال با نام شرکت سهامی عام کارخانجات ایران‌ناسیونال تحت شماره ۷۳۵۲ به ثبت رسید و در تاریخ پانزدهم مهرماه ۱۳۴۴ بهره‌برداری از آن آغاز شد. اولین محصولات شرکت، اتوبوس و مینی‌بوس با امتیاز دایملر سوئیس آلمان بود. سپس این کارخانه در بیست شهریور ۱۳۴۵ اجازه تأسیس کارخانجات ساخت انواع اتومبیل سواری چهار سیلندر را نیز به دست آورد. سرمایه شرکت نیز چندین بار افزایش یافت. در تاریخ بیست‌وسوم اردیبهشت ۱۳۴۶ سائلن تولید پیکان با امتیاز گروه روتس انگلستان که بعداً به کرایسلر بریتانیا تغییر نام داد و بعد از آن نیز با امتیاز شرکت تالبوت، ساخته شد و در کارخانه شمالی

۱. نگاه کنید به سرگذشت حبیب ثابت به قلم خودشان، کالیفرنیا، مزدا، ۱۹۹۳ (۱۳۷۲)؛ خاطرات کاظم خسروشاهی از مدیران شرکت تولیدات به نام پادداشت‌های کارآفرینی: بر ما چه گذشت. انتشارات فرزانه، تهران، انتشارات کتاب فرزانه، تهران، ۱۳۸۲ و ۱۱۰ سال پیدایش و گسترش گروه صنعتی بهشهر، به روایت اکبر لاجوردیان، لوح تاریخ، ۱۳۹۶.

مورد بهره‌برداری قرار گرفت. سپس در زمینه توسعه تولید انواع خودرو از نوع اتوبوس و مینی‌بوس سالن‌های ساخت اتوبوس مدل ۳۰۲ و مینی‌بوس ۳۰۹ با امتیاز دایملر بنز آلمان گشایش یافت. در مجموع، از سال ۱۳۴۸، شروع تولید خودروی سواری پیکان، تا سال ۱۳۵۷ نزدیک به ۴۰۰ هزار دستگاه انواع خودرو پیکان تولید شد.^۱

رابطه با شاه

مسئله‌ای که انتشار این خاطرات به آن دامن خواهد زد و باید مورد تحقیق بیشتری قرار گیرد، مسئله حمایت محمدرضا شاه از توسعه شرکت ایران ناسیونال و فروشگاه‌های زنجیره‌ای کوروش بود؛ امری که کمتر بر کسی پوشیده است.^۲ اما برخی محافل اقتصادی این حمایت و علاقه شاه را این‌طور تعبیر کردند که او نیز یکی از سهامداران عمده ایران ناسیونال بود. این کتاب و اسناد دیگر تاکنون این ادعاها را تأیید نکرده‌اند؛ اگرچه حسین دانشور، آجدان شاه، از آغاز کار ایران ناسیونال سهم کوچکی در این شرکت داشت. پس از گسترش شرکت، وی سهم خود را به مبلغ قابل توجهی به سهامداران عمده شرکت فروخت. اما بعد از مدتی ادعاهای تازه‌ای را مطرح کرد. اختلاف این‌ها هم با مداخله اسدالله علم، وزیر دربار، حل شد. ادعای دانشور ۱۰۰ میلیون دلار بود. اسدالله علم نقل می‌کند که در این اختلاف شاه با خیامی‌ها بود تا با دانشور.^۳ احمد خیامی علت همکاری با حسین دانشور را استفاده از کمک و نفوذ وی در دستگاه‌های اداری می‌داند. همین امر نشان می‌دهد که بدون رابطه با افراد بانفوذ امکان حل مشکلات شرکت با دولت و مقامات کشور مشکل بود. اگرچه این مسئله عمومیت نداشت و بیشتر کارآفرینان از دادن سهام به دولتی‌ها و خانواده دربار سلطنتی اجتناب می‌کردند و آن‌ها را ترمز فعالیت شرکت می‌دانستند که تنها در سود شریک هستند، احمد و محمود خیامی به این توصیه‌ها توجهی نداشتند و بالاخره نیز هزینه آن را پرداختند.

۱. نگاه کنید به بررسی روند عرضه و تقاضای ناوگان حمل‌ونقل جاده‌ای کشور، طرح مطالعه جامع

حمل‌ونقل کشور، بی‌جا، ۱۳۶۹، صفحه ۲۱ الی ۳۱.

۲. نگاه کنید به یادداشت‌های امیر اسدالله علم، ویرایش علینقی عالیخانی، جلد ۲ و ۳ و ۵ و ۶ و ۷.

۳. همان مأخذ، جلد ۶، صص ۵۵ و ۵۶.